

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 715-727.
Geliş Tarihi-Received: 15.05.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 23.06.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1297397

**Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Ölümler Yaşıyor mu?*
Romanındaki Grotesk Unsurlar**

Hüseyin Rahmi Gürpınar's Ölümler Yaşıyor mu? Grotesk Elements in Your Novel

Tolga ALVER*

Öz

Grotesk terimi, Roma topraklarını istila eden ve sonraki dört yüzyıl boyunca Roma İmparatorluğu'na yayılmış aslen bir Germen halkı olan Gotlara dayanmaktadır. Grotesk; kaba gülünçlük, tuhaflık, tekinsizlik, ürkütücü-gülünçlük gibi ifadelerle karşılık gelmektedir. Eski Çağ Roma yapılarındaki oldukça tuhaf, gülünç figürlerden oluşan bir süsleme olan bu kavram, ilerleyen zamanlarda edebiyat alanında da kullanılmaya başlanmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın 1932 yılında kaleme aldığı *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı birçok yönden grotesk unsurları içerisinde barındıran bir eserdir. Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kaleme aldığı *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı, grotesk unsurlar açısından incelenmiştir. Romanda ele alınan grotesk unsurların ortaya çıkarılması bu çalışmanın başlıca amacıdır. Romandaki grotesk unsurlar irdelenirken karakterler, mekân, olay örgüsü öğelerinden yararlanılmıştır. Bunun yanında romanda grotesk kavramının önemli öğeleri arasında olan tekinsizlik, ürkütücülük, ürkütücü-gülünç gibi kavramlara ilişkin durumlar sorgulanmış ve elde edilen bulgular ortaya çıkarılmıştır. Romandaki grotesk unsurlar ele alınmadan önce grotesk kavramı, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı üzerine bazı bilgiler aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: grotesk, tekinsizlik, ruh, korku, ölü.

Abstract

The term grotesque derives from the Goths, an originally Germanic people who invaded Roman territory and spread throughout the Roman Empire over the next four centuries. Grotesque; it corresponds to expressions such as vulgar ridiculousness, strangeness, uncanny, frightening-ridiculousness. This concept, which is an ornament consisting of strange and ridiculous figures in ancient Roman buildings, has started to be used in literature later on.

Written by Hüseyin Rahmi Gürpınar in 1932, *Ölümler Yaşıyor mu?* The novel contains grotesque elements in many ways. In this study, the novel *Ölümler Yaşıyor mu?* written by Hüseyin Rahmi Gürpınar was examined in terms of grotesque elements. The aim of the study is to reveal the grotesque elements discussed in the novel. While examining the grotesque elements in the novel, the characters, place and plot elements were used. In addition, the uncanny, frightening, frightening-ridiculous situations, which are important elements of the grotesque concept, were questioned and the findings were revealed. Before the grotesque elements in

* Dr., Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eskişehir/Türkiye, e-posta: tolgaalver86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1674-4894.

the novel are discussed, the concept of grotesque, Hüseyin Rahmi Gürpınar and *Ölümler Yaşıyor mu?* some information is given on the novel.

Key words: grotesque, uncanny, spirit, fear, dead.

Giriş

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kaleme aldığı *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı grotesk unsurlar açısından incelenecektir. Romanda ele alınan grotesk unsurların ortaya çıkarılması çalışmanın amacıdır. Romandaki grotesk unsurlar irdelenirken karakterler, mekân, olay örgüsü unsurlarından yararlanılacaktır. Bunun yanında grotesk kavramının önemli unsurlarından olan tekinsizlik, ürkütücülük, ürkütücü-gülünç durumlar sorgulanacak ve elde edilen bulgular ortaya çıkarılacaktır. Romandaki grotesk unsurlar ele alınmadan önce grotesk kavramı, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı üzerine bazı bilgiler aktarılacaktır.

1. Grotesk Kavramı

Grotesk terimi, gotik kavramı ile ilintilidir. Groteskin kelime kökü "mağara" anlamına gelen grotte kelimesidir (Salihoğlu, 2016, s. 55). Etimolojik yönden gotik kavramı milattan sonra II. yüzyılda Roma'yı ele geçiren ve aslında bir Germen halkı olan Gotlara dayanmaktadır (Şen, 2020a, s. 33; Şen, 2020b, s. 167). "Mağaralarda çizilen resimlere, şaman törenlerine, ritüellere ve halk masallarına bakılarak grotesk kavramının en ilkel topluluklarda bile görüldüğü çıkarımı yapılabilir" (Yanıkaya, 2003, s. 8). Grotesk kavramı ilk olarak süsleme biçiminde kayıtlarda yerini almıştır. "Bu tür süslemeler, 15. yüzyılın bitimine doğru Roma ve etrafında yapılan kazılarda çıkan bulgularda ve duvar kalıntılarının üzerine çizilmiş olan şekillerde görülmüştür" (Başokur, 2008, s. 16). İtalyanca mağara anlamındaki "grottesco", "la grottesca" kelimelerine dayandığı bilinen grotesk ifadesi; fantastik, gotik gibi edebî biçimlerle beraber kullanılmıştır (Başokur, 2008, s. 16; Şen, 2020a, s. 33). "Grotesk kavramı ortaya çıktığı ilk zamanlarda sarmaşık ve asma yapraklarının içindeki hayal mahsulü kuşlar ve vahşi hayvanlarla insana has özelliklerin iç içe kullanılmasına karşılık gelmektedir" (Yanıkaya, 2003, s. 19). Aynı zamanda bu kavram, gerçek yaşamın dezenformasyona uğratılması şeklinde de tanımlanmıştır (Şen, 2020b, s. 167). "Grotesk kavramı, uygulandığı her alanda bir yabancılaşma ve yabancılaştırma yöntemini temsil eder" (Yanıkaya, 2003, s. 45). "Varlıkların olağan dışı niteliklerle yeniden betimlenmesi ile dünyaya ait olmayan bir olgu haline dönüştürülme sanatına grotesk denir" (Gözübüyük, 2013, s. 23). Grotesk, genellikle bir "merkeze aynı anda birçok girişin" yapıldığı bir durumu anlatmaktadır (Yanıkaya, 2003, s. 8-9). "Grotesk kavramı; günlük hayatta bocalamanın, 'ne diyeceğini bilememenin' bir karşılığı olarak kullanılmaktadır" (Onaran, 2007, s. 2). "Grotesk, yabancılaşmayı temel yönelimlerden biri yapan modern edebiyatın dış gerçekliği sanat düzlemine taşımak için kullandığı sanatsal şekillendirme yollarından birisidir" (Onaran, 2007, s. 4).

Bakhtin'e göre grotesk kavramının ayırt edici özelliği, bedeni de dünyayı da varlık olarak değil, varoluş süreci olarak, dönüşüm süreci olarak temsil etmesidir (Bakhtin, 2001, 25). Gotik edebiyatta bu doğrultuda tekinsiz bir dünyanın çizildiği görülür (Şen, 2020b, s. 175). "Grotesk realite, insan hayatının ve vücudun (yeme içme, cinsellik gibi) tamamlanmamış ve döngüsel bir özellik gösteren tarafına atıfta bulunur" (Şen, 2020a, s. 33). "Dünyayı realiteden soyutlayıp eğlenceli, imgesel bir tarafa yönlendiren; gülünç ve abartılı olan ile çirkinliği birleştiren kuvvetli bir estetik kategori olan grotesk, mevcut toplumsal hayat söylemlerinin dile getirilmesi için bir metafor görevi görebilir" (Gözübüyük, 2013, s. 1). Yine bu kavram sanat ve özellikle edebiyat özelinde birçok karmaşık durumun bir arada hissedilmesine sebep olur. "Sanat alanındaki sınırsızlığı, iç

içe geçmişliği, aykırılığı ifade eden grotesk, edebiyatta da aykırı, zıt, kaba, abartılı, ürkütücü, tiksindirici anlamlarını bir arada taşır” (Ankay, 2020, s.206).

Grotesk kavramı ilk olarak 15. yüzyılda Nero'nun Altın Evi'nin (Domus Aurea) duvar ve tavan süslemeleri için kullanılmıştır (Gözübüyük, 2013, s. 27). Sonrasında ise Geç Roma üslubunun karakteristik örnekleri oldukları belirlenen grotesk tasarımlar; birbirinin üzerine geçen, birbirinden büyüyen, şaşırtıcı bir bütün oluşturan insan, hayvan ve bitki vücudunun parçaları ile mimarî öğelerin bileşiminden teşekkül ediyordu (Yanıkaya, 2003, s. 12).

Grotesk kavramı insanların yalnızca hayal gücüyle ilintili olmamıştır. Tarihsel süreç içerisinde bazı topluluklar tarafından hayatın bir gerçeği olarak kabul edilmiştir. “Groteskin fantastik unsurlarla değil, realite ile ilintili olduğunu iddia eden Victor Hugo, grotesk kavramının yalnızca bir sanatsal mod ya da kategori olmadığını, tabiiatta ve dünyada da var olduğunu ileri sürmüştür” (Yanıkaya, 2003, s. 32). “Rönesans düşüncesinde yer alan güzellik, estetik bakış açılarından ötürü grotesk çoğunlukla çirkin ve şekilsiz biçimde algılanmıştır” (Başokur, 2008, s. 18). Ancak bu, grotesk kavramını modern anlamda açıklamak için yeterli görülmemektedir. Grotesk kavramının içerisinde komiklik de yer almaktadır. “Groteskin, seyircide uyandırdığı etkiyi psikolojik neticelere bağlı olarak değerlendirenler (W. Kayser ve onu izleyenler), genellikle korku üzerine vurgu yaparken; groteskin sosyal bir ferahlama sağladığını, toplumsal bir dışavurum olduğunu dile getirenler (M. Bakhtin ve onu izleyenler), gülme ya da kahkaha tarafına vurgu yapmaktadır” (Yanıkaya, 2003, s. 39). Yine bu hususla ilgili Tüzün (2010, s. 1-2) çalışmasında grotesk dünyayı “tamamlanmamış ve tamamlanabilirliği asla bilinmeyen bir dünya” olarak tanımlamış ve günümüz dünyasının grotesk olduğunu dile getirmiştir. Tüm bu ifadelerle bakıldığında groteskin yalnızca ürkütücülük, tekinsizlik içermediği aynı zamanda bünyesinde güldürü unsurlarının da var olduğu görülmektedir.

Groteskin temel özelliklerinden bir diğeri de aşırılıktır. “Groteskte gerçekleşen aşırılıklar, tüm vakitlerde uygun olmayana uygulanır; abartılanlar çoğunlukla yasak olandan seçilir” (Başokur, 2008, s. 33). Grotesk yapının içinde gerçekleşen önemli fonksiyonlardan biri de sosyal eleştiridir. “Groteskin yabancılaştırma fonksiyonu ile doğrudan ilişkili olan sosyal eleştiri, bu kavramın abartma, uygunsuzlaştırma, güldürme gibi eylemlerinde ortaya çıkmaktadır” (Başokur, 2008, s. 48).

Sonuç olarak grotesk kavramı; ürkütücülük, tekinsizlik, güldürü, aşırılık, sosyal eleştiri gibi birbirinden farklı kavramların oluşturduğu karmaşık birleşimin bir yansımasıdır.

2. Hüseyin Rahmi Gürpınar ve *Ölüler Yaşıyor mu?* Romanı Üzerine Notlar

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından biridir. 1864 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Gürpınar, Fransız natüralizminin ve realizmin temsilcilerinden biridir. “Romanlarındaki karakterleri, kendi mizaçları ve sosyal çevrelerinin ortak bir ürünü olarak ele alır” (Serrican Kabalcı, 2019, s. 191). Yazarın yazmaya başladığı seneler, Tanzimat ikinci dönem şair ve yazarlarının edebiyat dünyasına hâkim olduğu, Servet-i Fünun neslinin ise yazı alanına çıkmaya hazırlandığı yıllardır. “Hüseyin Rahmi, Servet-i Fünun edebiyatına karşı herhangi bir yakınlık hissetmemiş ve bu ekole girmeyi de aklından geçirmemiştir” (Türkmenoğlu, 2014, s. 81). “Hace-i Sâni lakabıyla bilinen Hüseyin Rahmi Gürpınar, dönemin gelenek ve inanç temelli genel davranışından farklı bir çizgide yer almış ve kendine özgü geliştirdiği düşüncelerini de edebiyat vasıtasıyla aktarmıştır” (Duran Oto, 2017b, s. 288). “Türk edebiyatının üretken yazarlarından biri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ilk romanı *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde 1888'de tefrika edilmiştir” (Serrican Kabalcı, 2021, s. 765).

Gürpınar, romanlarını kaleme alırken toplumu bir sosyolog titizliği ile incelemiş, aydınlanma çağı düşünürleri gibi hareket etmiştir. “Yazdığı tüm romanlarında Anadolu yaşamından pek söz etmemiş, İstanbul’daki hayatı aktarmıştır” (Yüce, 2012, s. 2179). “Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Ölümler Yaşıyor mu?* ile Türk edebiyatında ilk defa fantastik roman türünde bir roman yazmıştır” (Aslan, 2011, s. 638). “Hüseyin Rahmi Gürpınar, 1932’de yayımladığı *Ölümler Yaşıyor mu?* eseri yazı hayatındaki sondan bir önceki romanıdır” (Aslan, 2011, s. 638). Türkmenoğlu çalışmasında (2014, s. 88) romanda yoğun bir batıl inanç eğilimine rastlandığını dile getirmiştir.

Gürpınar, romanda Veliyüddin Paşa ailesinin başından geçen paranormal olayları anlatmaktadır. Metnin olay örgüsü çoğunlukla bir konakta geçmektedir. Bu konakta anne, annenin ruhçuluğa merak salmış iki oğlu ile bir kızı, ruh çağırma işlerinin tutkunu Fransız mürebbiye, çocukların dadısı Çeşmifettan, Çeşmifettan’ın oğlu Dilaver ve evin diğer hizmetkârları yaşamaktadır. “Ayrıca sık sık eve gelip giden pozitivist/materyalist dünya anlayışını savunan evin dayısı Talat vardır” (Aslan, 2011, s. 640). Talat isimli dayı, romanda Hüseyin Rahmi Gürpınar’ı temsil etmektedir. Eserde; Orhan, Turhan ve Leman normal insanlar değildir. “Üç kardeşin ölümden sonraki yaşama ve ruhlar dünyasına inanmasının nedeni anne karnına düştükleri zamanla ilişkilendirilmektedir” (Serrican Kabalcı, 2019, s. 195-196). Roman kendi içerisinde başka bir kurguya daha sahiptir. “Romanın içinde yer alan iç anlatıda çocuklar sürekli olarak astronomi bilgini Camile Flammarion’un *Les Maisons Hauntees* (Perili Ev) adlı kitabını okurlar” (Aslan, 2011, s. 640). Söz konusu kitabın içinden okunan mektuplarda tuhaf olaylar anlatılmaktadır. Kitaptan verilen her örnek olay *Ölümler Yaşıyor mu?* romanını daha tekinsizleştirir, eserin ürkütücülüğünü artırır. Yazar, metindeki ana hikâyenin ürkütücülük etkisini çoğaltmak için metin içinde başka bir metin kullanarak eserin ürkütücülüğünü artırmıştır.

Veliyüddin Paşa Konağı’nda yaşayan Orhan, Turhan ve Leman kardeşler ruhların varlığına inanmaktadır. “*Ölümler Yaşıyor mu?* romanının karakterlerinden ruh çağırma tutkunu olan mürebbiye Madam Luiz Şermin, Veliyüddin Paşa ailesinin bireylerini spiritüalizma ile ilgilenmeye yönlendiren biridir” (Ceran, 2002, s. 224). Bu mürebbiye ilgi duyduğu spiritüalizmi, eğitiminden sorumlu olduğu çocuklara da öğretmiştir. “Madam Luiz Şermin, Veliyüddin Paşa Konağı’ndaki ruh çağırma seanslarının da esas kişisidir” (Duran Oto, 2017a, s. 456). Dayıları Talat, gençleri bu yoldan vazgeçirmeye çalışsa da onlar bu düşüncelerinde oldukça ısrarlıdır. Evin ahalisinden birisi olan 17 yaşındaki Dilaver de Talat Bey gibi düşünmektedir. Ancak Orhan ve Turhan ile iyi geçinmek için onların söylediklerine inanmış gibi yapmaktadır. Roman aile içindeki bireylerle Talat Bey arasında “Ruh var mıdır, yok mudur?” hususundaki tartışmalarla başlasa da sonrasında başka bir yöne doğru evrilir.

Veliyüddin Paşa Konağı’nın yanındaki kiralık köşke Abdüllâtif Bey ve ailesi taşınır. Bu aile, tuhaf ve gizemli bir ailedir. Bir şeylerden kaçmaktadırlar. Olayın aslı sonrasında anlaşılacaktır. Evin güzel kızı Şehamet’in başında büyük bir bela vardır. Eski nişanlısı Sakıp Cemal ile Ulvi Nadir isimli bir adam, genç kızla evlenmek için rekâbet içindedirler. Şehamet’in babasının yaptığı bir plan sebebiyle bu iki adam birbirini öldürür. Sonrasında ruha dönüşen adamlar, Şehamet’in peşine düşüp ona musallat olurlar. Bu ruhların yaptıkları kötülüğe rağmen Şehamet, Orhan ile evlenir. Orhan ile Şehamet evlenir fakat Şehamet halen hayal görmeye devam eder (Çelik, 2012, s. 52). Merhum Veliyüddin Paşa’nın Şeyh Battal isminde tanıdığı ve sevip görüştüğü bir şeyhi vardır. Bu şeyh, Veliyüddin Paşa Konağı’nın tam karşısındaki Karacaahmet Mezarlığı’nda yatmaktadır. Şeyh Battal’ın oğlu olan Abdüsselam, Veliyüddin Paşa Konağı’na babasının kılığında girip tüm aileyi tedirgin etmektedir. Evdekileri korkutarak onların paralarını alan Abdüsselam, aileyi korkutmaya geldiği bir gece yarısı Talat tarafından vurulur ve

sonrasında ise ölür. Orhan ile Şehamet'in bir çocuğu olur. Çok zaman geçmeden Şehamet, iki ruh tarafından öldürülür. Romanın sonunda ise Orhan evin mahzeninde karısının cesedine sarılmış halde ölü olarak bulunur.

3. *Ölüler Yaşıyor mu?* Romanındaki Grotesk Unsurlar

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kaleme aldığı *Ölüler Yaşıyor mu?* romanı birçok açıdan grotesk öğeler içermektedir. Bu çalışmada kitapta yer alan grotesk figür ve karakterler "ruhlar, periler, cinler, hayaletler, hortlaklar vb." başlıklar altında irdelenecektir. Romandaki grotesk öğeyi güçlendiren mekânlar ikinci bir başlık olarak aktarılacaktır. Ayrıca romandaki tekinsiz ve ürkütücü unsurlar, romandaki ürkütücü-gülünç durumlar da ayrı başlıklar olarak ele alınacaktır. Böylelikle roman; karakter, mekân ve olay örgüsü ekseninde grotesk öğeler açısından incelenecektir.

3.1. Grotesk Figür ve Karakterler

Ölüler Yaşıyor mu? romanında grotesk unsuru sağlayan ruhlar, periler, cinler, hayaletler, hortlaklar vb. pek çok olağandışı varlık yer almaktadır. Bu durum eseri grotesk açıdan zenginleştirmiştir.

3.1.1. Ruhlar

Romanda ruhlardan pek çok yerde söz edilmektedir. Hatta bazı roman karakterleri ruhtur. Veliyüddin Paşa Konağı'nın ruhu olan ve ismi kısaltma şeklinde verilen S.L.M., Şehamet'in peşinde olan Ulvi Nadir ile Sakıp Cemal karakterleri birer ruhtur. Romanda S.L.M. isimli varlık, evin munis ruhu olarak kurgulanmıştır. Ailenin başı sıkıştığında ruh çağırma törenlerinde aile çoğu zaman onu çağırıp onun fikrinden yararlanır.

"Orhan - Korkma Dilâver. S.L.M. munis bir aile ruhudur.

Dilâver - Ne kadar munis olsa o ölü, ben diriyim. Mümkün değil kaynaşamam" (Gürpınar, 1973, s. 79).

Abdüllâtif Bey'in kızı Şehamet'e âşık olan iki kişi, Şehamet yüzünden birbirlerinin ölümüne sebep olmuşlardır. Ulvi Nadir, Şehamet'in hayranlık duyduğu bir ünlüye çok benzemektedir. Onun taklididir. Sakıp Cemal ise Şehamet'in eski nişanlısı, belalı bir adamdır. Abdüllâtif Bey'in birbirlerine düşürme planı sonucunda ikisi de ölmüştür. Öldükten sonra ise adamlar Şehamet'e musallat olmuş ve romanın kurgusunda grotesk unsurların oluşmasına sebep olmuşlardır. Ruhlar ayrıca Şehamet'in evleneceği olası kişinin de öldürülmesine karar vermişlerdir.

"Orhan - Şerirler sonuna kadar el altında tutulamazlar mı?

Ruh - Bir dirinin sinir akımı iki kötü ruhu ne kadar zaptedebilir" (Gürpınar, 1973, s. 182).

"Talât Bey - Bu görünmezlerden korkuyor musunuz?

Abdüllâtif Efendi - Elbet. Baksanıza, hayatımıza hâkim oluyorlar. Kızımı evlenmekten alıkoyuyorlar" (Gürpınar, 1973, s. 221).

Kitabın son kısmında bu iki ruh, Şehamet'in ölümüne sebep olmuşlardır.

"Kötü ruhlar Şehamet'i kendi dünyalarına almışlar, bu sevgili kadını genç eşinden ve yavrusundan ebediyen ayırmışlardı" (Gürpınar, 1973, s. 318).

Kitapta Cavalı olduğunu söyleyen bir ruhtan da kısaca bahsedilir. Celil isimli bu ruha yan köşkle ilgili sorular sorulmuştur.

“Orhan – Kimsiniz?

Cevap – Ruhum...

Orhan – Kimliğinizi söyler misiniz?

Cevap – Cavalı bir Müslümanım” (Gürpınar, 1973, s. 127).

Metinde ruhlarla ilintili geçen bazı diyaloglar şunlardır:

“-İyi dikkat ettin mi? Vuruşlar ne yönden geldi?

-İki karyolanın arasından, baş ucumuzdan...

-Ruhlar mı?” (Gürpınar, 1973, s. 21).

“Dayı Bey – Sizin çocuklarınız göğün ateşinden çok Karacaahmet’in ruhlarından korkuyorlar” (Gürpınar, 1973, s. 24).

“Ruhlar görmek için göze, işitmek için kulağa vb. bizdeki kaba duyu organlarına muhtaç değildirler” (Gürpınar, 1973, s. 31).

“Bey dayıcığım, biz ruhlara inanırız. Onların dedikleri çıkar” (Gürpınar, 1973, s. 90).

Ölüler Yaşıyor mu? romanında ruhlardan daha çok ruh çağırma seansları esnasında söz edilmektedir.

“Dördü de odaya girdiler. Kapıyı kilitlediler. Abandon yapacaklar. İradelerini ruhlara teslim edecekler. Ancak ruhların yardımıyla kımıldanıp düşünebilecek birer otomat haline gelecekler” (Gürpınar, 1973, s. 108-109).

Köşk ahalisi ruhları iki gruba ayırmıştır.

“Bizi yöneten gizli kuvvetlerin ellerinde oyuncak gibiyiz. Bu kuvvetlerin rahmani ve şeytani olanları vardır” (Gürpınar, 1973, s. 109).

3.1.2. Periler

Romanda belirgin bir peri karakter olmasa bile roman karakterlerince perinin varlığına inanıldığı birçok yerde dile getirilmiştir.

“Dışarıda bir gezinti oldu, perilere inananlar, inanmayanlar en ufak bir pıtırıtdan kuşkulandır gibi etrafa kulak veriyorlardı” (Gürpınar, 1973, s. 24).

“Periler yaramazlara dayak atarlar. Uslu, ağır kimselere dokunmazlar” (Gürpınar, 1973, s. 163).

“Çeşmifettan – Oğulcuğumu periler zaptetti” (Gürpınar, 1973, s. 164).

3.1.3. Fantom (Hayalet)

Romanın pek çok yerinde hayalet kavramından “fantom” şeklinde söz edilmiştir. Köşkün çocukları başta olmak üzere romandaki pek çok karakter hayaletlerin varlığına şüphe etmeden inanmaktadır.

“Madam ruhlarla konuşmayı ve hayalet, fantom görmeyi, bundan on yıl önce ölmüş birinin nasıl bir yüz ve kılıkla karşıma çıkacağını çok merak etmekteyim” (Gürpınar, 1973, s. 25-26).

“Fantomu herkes görebilir. Hatta hayvanlar bile ondan ürkerek kaçarlar” (Gürpınar, 1973, s. 26).

“Fantomlar, genç karı kocanın yatak odasındaki korkunç gösterilerini sıklaştırdılar” (Gürpınar, 1973, s. 312).

Karacaahmet Mezarlığı’nda yatan ve sık sık Veliyüddin Paşa Konağı’na hayalet şeklinde görülen kişidir. Roman boyunca Veliyüddin Paşa Konağı sakinlerine görünürken para koparmaya çalışır. Köşkte yaşayan Talat Bey’in kurşun sıkmasından sonra bir daha romanda görülmez. Gerçekler ise zannedildiği gibi değildir. Veliyüddin Paşa Konağı’nu rahatsız eden kişi Şeyh Battal’ın aslında ona çok benzeyen oğlu Abdüsselâm’dır. Aileden para koparma peşinde olan bu adam bedelini canıyla ödemiştir.

“Yıldızlara bakarım, remil atarım. Ruhlarla buluşurum. İn cin ile konuşurum” (Gürpınar, 1973, s. 236).

3.1.4. Cinler

Romanda bazı yerlerde cin kavramından da söz edilir. Abdüsselâm’la dalga geçen Dilâver onu çok kızdırmıştır. Abdüsselâm, Dilâver’in içine bir cin girdiğini söyler.

“Sayıklarken onu tutan cinin mutlak adını söyleyecektir. Bunu aklınızda tutar, gelip bana haber verirsiniz” (Gürpınar, 1973, s. 49).

“Kendinde değilsin. Cinlerin eli altındasın” (Gürpınar, 1973, s. 189).

“Şeyh tuhaf bir sırıtışla:

-Demek düğününde cinlere zerde pilâv yedireceksiniz” (Gürpınar, 1973, s. 238).

3.1.5. Şeytan

Romanda muhtelif yerlerde şeytandan da bahsedilmektedir.

“Bu denli akıl almaz şeyleri yapmaya hangi adamın gücü yetebilir? Ben hep bunların şeytan işi olduğu kanısındayım” (Gürpınar, 1973, s. 64).

“Şeyh – Her insanın göklerde bir yıldızı, bir ikizi, bir de peşinde dolaşan şeytanı vardır” (Gürpınar, 1973, s. 227).

“Hacer’in bebeği kendi kendine ortada dans ediyor. Bu ne patırtıdır damat? Esmayı üzerine mi sıçrattın? Rahman’ı mı gücendirdin? Şeytanı mı kızdırdın” (Gürpınar, 1973, s. 242).

3.1.6. Hortlak

Romanda bazı cümleler içerisinde hortlaktan bahsedilmiş, romandaki ürkütücülük unsuru bu ifadelerle artırılmıştır.

“Burası hortlaklar bayırındır. Dediğin doğru olabilir” (Gürpınar, 1973, s. 147).

Romanın bir yerinde Şehamet’in peşinde olan iki ruhtan hortlak şeklinde bahsedilir.

“-O halde ne düşüneceğiz? Ulvi Nadir’le Sakıp Cemal’in hortladıklarını mı?

-Bu faraziyeyi kabul zorundayız” (Gürpınar, 1973, s. 282).

3.1.7. Işık Parçası

Romanda zaman zaman ruhlardan, olağandışı varlıklardan ışık, fener, nur topu gibi kavramlar şeklinde bahsedilir.

“Siz Orhan’la sevda görüşmesindeyken yeşilliklerin arkasında dolanan nur topunu görmediniz mi” (Gürpınar, 1973, s. 191).

“Bu sırada içeri aydan daha kuvvetli bir ışık girer” (Gürpınar, 1973, s. 193).

3.2. Grotesk Mekânlar

Romanda grotesk unsurun artırılması için mekân unsurlarından sıkça yararlanılmıştır. Roman boyunca olayların ana merkezi olan Veliyüddin Paşa Konağı grotesk mekânların başında gelir. Veliyüddin Paşa, vefatından sonra varislerine ömür boyu yetecek büyük bir miras bırakmıştır. Bu köşkte; Mahinur ve çocukları Orhan, Turhan ve Leman münzevi bir hayat sürmektedir. Köşkte ailenin bazı akrabaları ve hizmetliler de yaşamaktadır. Ruh çağırma seanslarının olduğu, tuhaf tıkırtıların duyulduğu, eşyaların kendi kendine yer değiştirdiği bu mekân roman boyunca okuyucuyu tekinsiz bir ortamın içine sürükler.

Ölüler Yaşıyor mu? romanının en belirgin grotesk mekânlarından birisi de Veliyüddin Paşa Konağı’nın karşısında yer alan Karacaahmet Mezarlığı’dır. Bu mekân romanın içerisinde daha çok dolaylı bir mekân unsuru olarak görülmektedir. Mezarlıkta herhangi bir olay geçmez. Ancak roman içinde ürkütücülük unsurunun ve gerilimin artması için yazar tarafından kurguya dahil edilmiştir.

“Valdebağı eteğinde küçük bir ormancığın yeşil gölgesine gömülmüş büyük bir köşk. Karacaahmet’in geniş bir alanı karartan matemli servileriyle karşı karşıya” (Gürpınar, 1973, s. 14).

“Karacaahmet Mezarlığı korkunç görüntüsüyle ateşten bir yıldız içinde parlayan enstantane bir sinema gibi gözükte” (Gürpınar, 1973, s. 18).

Romandaki grotesk mekânlardan birisi de Nuhkuyusu semtindeki Şeyh Battal’ın tuhaf evidir. Şeyh ölmüştür, onun yerine ona çok benzeyen oğlu Abdüsselâm geçerek bu evde büyü işleri ile uğraşmaktadır. Romandaki bazı olaylar bu evin içerisinde geçer. Abdüsselâm’ın ürpertici evi, Veliyüddin Paşa Konağı sakinlerinin sıkça yardım almak için geldiği bir yere dönüşür.

Romanda grotesk mekânlardan bir diğeri de Veliyüddin Paşa Konağı’nın bahçe duvarına bitişik bir kira köşküdür. Buraya taşınan kiracılar, tekinsiz kişilerdir. Bu kişiler; evin efendisi Abdüllâtif, Abdüllâtif’in eşi Rasiha Hanım, yakışıklı oğlu Latif Bey, Veysi isimli bir uşak, Münire isimli hizmetçi ve peşinde iki ruh olan evin güzel kızı Şehamet’tir. Romanın büyük bir kısmında Veliyüddin Paşa Konağı’nın sakinleri Şehamet’e dadanan ruhların sırrını çözmek için mücadele eder.

3.3. Tekinsizlik ve Ürkütücülük

Köşkte yaşayan çocukların okudukları tüm kitaplar tekinsizdir. Kütüphaneleri ruha, cine, periye, sihirbazlığa, batıl bilgiye ait eserlerle doludur. Ev ahalisi bu okumalardan etkilenmiş, yaşadıkları tüm olağandışı olaylara dayanak olarak bu kitapları referans göstermişlerdir. Romanda Flammarion’un *Les Maisons Hantées* (Perili Köşk) isimli eserinden verilen ürkütücü, tuhaf örneklem romanın grotesk tarafını daha da kuvvetlendirmiştir. Grotesk, soyut bir fikri aydınlatmak amacıyla kullanıldığında, mahiyeti de kaçınılmaz olarak çarpıtılır (Bakhtin, 2001, s. 83). Bu romanda da ruhların aydınlatılması adına mahiyetin çarpıtıldığı birçok yerde görülmektedir. Korkutucu olan her şey, grotesk haline gelir (Bakhtin, 2001, s. 111).

Flammarion'un *Les Maisons Hantées* (Perili Köşk) isimli eserin içinde geçen ölümünden dokuz yıl sonra görünen bir kızın olayı anlatılmıştır. Bu görünmenin ardından da kızın annesi ölmüştür.

"Bir ölünün böyle garip bir biçimde görünmesi diriler için olacak bir ölüm olayına işaret sayılıyor. Gerçekten de çok sürmeden annem öldü" (Gürpınar, 1973, s. 29).

Kitapta Flammarion'un *Les Maisons Hantées* (Perili Köşk) isimli eserinden içinde öldüğü apartmanı güpegündüz gelip dolaşan kızın olayı da anlatılmıştır. Yazar asıl kurgunun yanında bu kitaptan verdiği tuhaf olaylarla romanın ürkütücülüğünü artırmıştır.

Evin duyulan tuhaf sesler de romanın grotesk açıdan ürkütücülüğü artırmaktadır.

"Okumalarına birkaç dakika ara verdiler...Gürültüyü izlerken sessizlik içinde dinlenirken duvarın arkasından tık tık iki üç vuruş işitir gibi oldular" (Gürpınar, 1973, s. 19).

"Orhan - Gerçeği söylesek gülersiniz. Şimdi şu duvara üç kez muntazam vuruldu" (Gürpınar, 1973, s. 61).

Evin dadısı Çeşmifettan fantom gördüğünü iddia ederek ortalığı birbirine katmıştır. Onun tasvir ettiği hayaleti köşk ahalisinden Dilaver de görmüştür.

"Eşhedü enlâ ilâhe illâllah, yeşil sarıklı, göbeğine kadar ak sakallı" (Gürpınar, 1973, s. 32).

Bu hayaletin adının Karacaahmet'te yatan Şeyh Battal olduğunu söylerler.

"Dilâver - Bu gece ölümler etrafta avcıya dağılmışlar... Bizim eve de bu göbeklisi düşmüş" (Gürpınar, 1973, s. 33).

"Ölü mü, diri mi işte bu hayalet nereden girdi? Nereden çıktı? Anlayamadım... Onlara kapı, baca olmaz derler pek sahi" (Gürpınar, 1973, s. 35).

Abdüllâtif Bey'in ailesinin peşindeki varlıklardan şu cümlelerle bahsedilir.

"-Ötekilerden çekinirler.

-Ötekiler kimler?

-Ruhlar, cinler, periler" (Gürpınar, 1973, s. 170).

Kitapta sık sık ruhlara dair ürpertici bilgiler verilir.

"Onlara kapı, baca olmaz. Bu ruhlar elle tutulmaz. Gözle görülmez. Rüzgâr gibi, elektrik gibi iğne deliğinden geçerler" (Gürpınar, 1973, s. 207).

Kitapta Şehamet'e dadanan iki ruh, Şehamet'in ölümüne sebep olmuştur. Daha sonrasında ise Şehamet'in ölüsü de ortadan kaybolmuştur. Bu durumlar eserin ürkütücülük boyutunu artırmaktadır.

"Bu evin içi cinler, ruhlar, ölümler yuvası oldu. Şimdi de damında uğursuzluk baykuşları ötüyor" (Gürpınar, 1973, s. 322).

3.4. Ürkütücü Gülünçlük

Grotesk kavramının tanımlaması yapılırken içerisinde gülünç bir durum barındıran ürkütücülük ifadesi üzerinde durulmaktadır. Grotesk olanın meydana çıkmasında, korkutucu ve gülünç unsurun, farklı oranlarda da olsa bir arada bulunması gerekir (Yanıkaya, 2003, s. 30). Bakhtin çalışmasında grotesk kavramının komedi türünde de varlığını sürdürdüğünü dile getirmiştir:

“Grotesk geleneği tamamen yok olmamıştır; yaşamayı ve düşük kanonik türlerde (komedi, yergi, öykünce) ve özellikle de kanonik olmayan türlerde (romanda, özel bir popüler diyalog biçiminde, gülünç taşlamada) varoluş mücadelesi vermeyi sürdürür” (Bakhtin, 2001: 121).

Bakhtin, grotesk yapının içinde komiklik unsurunu ele almaması sebebiyle Hegel'i eleştirmiştir (Başokur, 2008, s. 22). Salihoglu çalışmasında (2016, s. 55) Thomson'ın bu konu ile ilgili düşüncelerini şu ifadelerle dile getirmiştir: “Grotesk Thomson'a göre soğuk ya da yabancılaşmış dünyanın ifadesidir. Tanıdık dünyaya onu aniden tuhaf kılan bir perspektiften bakılır. Bu tuhaflık gülünç olduğu gibi korkunç ya da ürpertici de olabilir.”

Bu romanın içinde de pek çok yerde korkutucu olanla gülünç unsurlar iç içe geçmiştir.

Romanın bir bölümünde cin, peri, ruh varlıkları için şu cümleler kullanılır:

“Oturdukları yerler bilinebilseydi, gazeteciler kendileriyle konuşabilmek için kapılarını aşındırırlardı. Biz de meraktan kurtulurduk. İyi saatte olsunlar pek de sakalaşmaya gelmez. Bazen de insanı çarparak yengece çevirirler” (Gürpınar, 1973, s. 16).

“Gürültüden Karacaahmet cemaati bütün uyanarak beyaz giysilerinin arasından bakan kuru kafaları ile o servi denizi altında kaynaşiyorlar gibi geldi” (Gürpınar, 1973, s. 19).

Leman kendisini rüyada ölmüş olarak görür. Gerçek hayatta da öleceğini düşünür. Bu durumu geçmişte yaşanan bir olaya dayandırır. Olanlara dayanamayan romanın gerçekçi karakteri Talat şu ifadeleri kullanır:

“Hanımefendi, ben bu çocukların dirileri bırakıp da ölümlerle karışmalarını iyi bulmuyorum. Bugün Leman kendini döşekte ölü görür. Yarın Orhan Azrail ile bir konuşma yapar. Öbür gün Karacaahmet sakinleri bizim evde curcunaya kalkar” (Gürpınar, 1973, s. 103-104).

Romanda Talat Bey, romanın başından sonuna kadar olaylara gerçekçi bakan zaman zaman da ruhlarla ilgili meselelere ironik yaklaşan biridir. Aynı zamanda köşkte yaşayan Dilâver de bu şekilde okurun karşısına çıkar. Grotesk unsurun gülünç tarafına çoğu zaman Dilâver'in diyaloglarında rastlanır.

“-Şimdi bu odada hepimiz birer köşeye çekilip kendimizi ruhlara teslim edeceğiz.

-Ruhların jandarmalarına mı? Suçumuz ne ki teslim oluyoruz” (Gürpınar, 1973, s. 110).

Dilâver, kitabın bir bölümünde ışık görünümlü bir ruhtan tokat yemiştir.

“Garip manzara... Işık önden gidiyor, bahçede ne kadar saksı, kova, çapa, bel, kazma, kürek, tarak, el arabası, kalbur, tırmık, tırpan varsa kısaca bütün avadanlık sıra sıra bir alay olup onun arkasından yürüyorlardı” (Gürpınar, 1973, s. 148).

Dilâver, Şeyh Battal isimli hayaletle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Şeyh Battal ahiretten geliyor ama galiba orada bulunan saçağa sarmış olmalı ki düpedüz para istedi. Azıcık daha gitmemiş olaydı salona çağırıp kahve pişirecektim” (Gürpınar, 1973, s. 33).

Dilâver hayalet hakkındaki cümlelerini şu cümlelerle sürdürür:

“Sakalının yabani ot gibi fıskırarak suratını sarmış olmasına bakılırsa tuvaletini yaptırmak için Şeyh Hazretlerinin ahirette ucuz bir berber bulamamış olduğu anlaşılıyor” (Gürpınar, 1973, s. 34).

Dilâver romanının başka bir kısmında yine bu durumu devam ettirir:

“-Ruhlara nasıl ulaşılır?

-Nasıl?

-Ruhunu vücudunun maddeliğinden süzüp onlara karışmalı.

-Sonra da tımarhanenin yolunu tutturmalı” (Gürpınar, 1973, s. 209).

Dilâver, şeyhe şu alaycı ifadeleri kullanır:

“Müsaade etmediğiniz evlenmenin lehinde ruhlar, cinler sizi protesto ediyorlar” (Gürpınar, 1973, s. 240).

Şehamet’in peşinde olan iki ruh evi birbirine katmışlardır:

“Bir gece dadının döşeğine bir tencere dolusu işkembe çorbasını boşaltmışlar, bir akşam da yağlı tüylü güvercini Ekzabert’in başına geçirmişlerdi” (Gürpınar, 1973, s. 303).

Her ne kadar bu ifadeler okurda bir tebessüm yaratsa da içerik olarak ürpertici bir özelliğe sahiptir. Romanda özellikle Dilâver zaman zaman da Talât karakterleri üzerinden bu alaycı fakat ürperten diyaloglar okurun karşısına çıkar.

Sonuç

Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın kaleme aldığı *Ölümler Yaşıyor mu?* romanı birçok açıdan grotesk unsurlar içeren bir eserdir. Kitapta kurgulanan karakterlerin arasında olağandışı varlıklar yer almaktadır. Bu varlıkların en başında ruhlar gelir. Veliyüddin Paşa Konağı’nın munis ruhu olan S.L.M., ruh çağırma törenlerinin vazgeçilmez figürüdür. Aile pek çok konuda kendisine akıl danışır. Veliyüddin Paşa Konağı’nın yan tarafındaki kiralık köşke taşınan tuhaf ailenin güzel kızı Şehamet’in peşinde iki ruh vardır. Sakıp Cemal ve Ulvi Nadir isimli bu ruhların ev ahalisini rahatsız ettiği sahneler, Şehamet’in ölümüne sebep olmaları romandaki grotesk unsurları artırmıştır. Romanda “fantom” kelimesiyle ifade edilen hayalet kavramı da pek çok yerde geçer. Karacaahmet Mezarlığı’nda yatan Şeyh Battal için çoğunlukla hayalet ifadesi kullanılır. Karacaahmet Mezarlığı’nda yatan ölümler için de hayalet, hortlak gibi kelimeler dile getirilir. Romanda peri, cin, şeytan, ışık parçası gibi grotesk unsuru artıran varlıklardan da sıkça söz edilir. Bütün bu figür ve karakterler, romandaki grotesk havanın roman boyunca sürmesine hizmet eder.

Ölümler Yaşıyor mu? romanının grotesk öğeler açısından ele alınan bir diğer unsuru ise romandaki mekânlardır. Veliyüddin Paşa Konağı tuhaf olayların merkezidir. Bu konağın yanındaki kiralık konak da tekinsiz insanların yaşadığı, ürkütücü olayları içeren bir yerdir. Bu iki ana mekân romanı grotesk açıdan beslemektedir. Veliyüddin Paşa Konağı’nın tam karşısında olan Karacaahmet Mezarlığı, Şeyh Battal’ın evi de grotesk unsurları artıran mekânların içerisinde yer alır.

Grotesk kavramının anahtar kelimelerinden birisi olan tekinsizlik ve ürkütücülük kavramları, romandaki olay örgüsünün içerisinde pek çok yerde okura hissettirilir. Özellikle Şehamet’in peşinde olan iki ruh üzerinden yaşanan tekinsiz vakalar, grotesk unsurları roman boyunca diri tutar.

Grotesk kavramının tanımlanması içerisinde bahsedilen ürkütücülüğün içerisinde olan gülünçlük durumu da romanda birçok yerde okurun karşısına çıkar. Özellikle Şeyh Battal’ın oğlu Abdüsselâm ile Dilâver’in arasında yaşanan diyalogların çoğu bu duruma örnek gösterilebilir. Romanda rasyonel bir çizgide olan Talât Bey’in diyalogları içinde de ürkütücü-gülünç durumlar görülür.

İçerisinde fantastik unsurlar barındıran ve yazıldığı dönemdeki eserlere göre farklılık gösteren *Ölüler Yaşıyor mu?* romanı elde edilen bulgular sonucunda pek çok açıdan grotesk öğeler içermektedir. Yazar; karakterler, mekânlar, olay örgüsü gibi unsurları kullanarak roman boyunca tekinsiz, tedirginlik verici, ürkütücü bir atmosfer sağlamıştır. Grotesk kavramının en temel unsurlarından biri olan ürkütücülük içinde gülünçlük durumu da okura hissettirmiştir.

Kaynakça

- Ankay, N. (2020). İhsan Oktay Anar'ın *Efrâsiyab'ın Hikâyeleri* Adlı Eserinde Bir Eleştiri Aracı Olarak Grotesk Anlatım. *Türkbilig*, 40, 205-216
- Aslan, P. (2011). Spiritüalizm, Materyalizm ve Fantastik Üzerine Farklı Bir Hüseyin Rahmi Gürpınar Anlatısı: *Ölüler Yaşıyor mu?* *Turkish Studies*, 6(1), 637-644.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Başokur, E. (2008). *Dürrenmatt'ın Tiyatro Oyunlarında Grotesk Özellikler*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Ceran, D. (2002). Mürebbiyelik ve Türk Romanında Bazı Mürebbiye Tipleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 215-227.
- Çelik, Y. (2012). *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Aile ve Çocuk Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Duran Oto, E. (2017a). Hüseyin Rahmi Gürpınar Romanlarında Batılı Kadınlar. *Kesit Akademik Dergisi*, 12, 452-461.
- Duran Oto, E. (2017b). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Kadınların Bâtil İnançlar Karşısındaki Tutumu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 287-295.
- Gözübüyük, A. (2013). *Toplumsal Dönüşümden Grotesk İmgeler*. Sanatta Yeterlik Sanat Çalışması Raporu. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Gürpınar, H. R. (1973). *Ölüler Yaşıyor mu?* İstanbul: Oya Matbaası.
- Onaran, S. (2007). Friedrich Dürrenmatt'ın Grotesk Dünyası: *Die Panne* Öyküsündeki Grotesk Öykülerin Açılımı. *Littera*, 20, 1-20.
- Salihoğlu, B. (2016). Gülmeden Grotesk Etkiye. *Aydın Sanat*, 3, 47-59.
- Serrican Kabalcı, E. (2019). *Kadın-Erkek İlişkilerindeki Yaş Farkının Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Yeri*. İstanbul: 2nd International Congress On New Horizons In Education And Social Sciences (ICES-2019) Proceedings, 190-197.
- Serrican Kabalcı, E. (2021). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Baykuş. *Karadeniz Araştırmaları*, 18 (71), 763-774.
- Şen, E. (2020a). Ignacz Kunos'un Derleyip Yayımladığı Masallarda Yer Alan Grotesk Öğeler. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 31-44.
- Şen, E. (2020b). Pertev Naili Boratav'ın Derleyip Yayımladığı Masalların Grotesk Öğeler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9 (1), 166-179.
- Türkmenoğlu, S. (2014). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerinde Kadınlar. *İdil*, 3 (12), 79-96.

- Tüzün, Z. (2010). *Tiyatroda Sahne Dili Olarak Grotesk ve Bir Örnek Uygulama: Masanın Altında (Roland Topor)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yanikkaya, Z. (2003). *Tiyatroda Grotesk ve Bir Örnek Olarak Fernando Arrabal Tiyatrosu*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Yüce, S. (2012). Felsefi Düşüncenin Edebiyata Yansıması: Türk Edebiyatında Pozitivist ve Materyalist Anlayış. *Turkish Studies*, 7 (1), 2155-2183.